

K É P Z Ő M Ű V É S Z E T

NOTESZ

BICSKEI ZOLTÁN RAJZÁRÓL

Mivel Bicskei Zoltán elvből nem állít ki, a kiállítás mint olyan nem létezik számára (rajzait Hangya példáját követve azonnal elajándékozta, postázza), és mivel amióta nemzedéke kiüzetett folyóiratából, közölni sem igen közöl (a győri dzsesszújság az egyetlen hely, ahol zenei jegyzetei mellett olykor rajzait is látni), nagy szerencse, különös élmény találkozni egy-egy igényesebb munkájával. Munkái közöttünk vannak, érezzük görcsös koncentrátságuk sugárzását, hallani véljük grafitja selymét, puhafa szenének porlódását, mondom, közöttünk vannak, de csak mint valami bűvópatak közelségét érezzük, korszakait, nagyobb egységeit nincs módunkban huzamosabb ideig tanulmányozni. Mírtha csak azt akarná mondani: munkáinak megítélése nem ránk tartozik, a rajzokat különben sem megítélni kell, élni kell próbálni velük...

Papirosaim között látom, az elmúlt időszakból melyek azok a rajzok, amelyekkel találkoztam, amelyekről feljegyeztem magamnak valamit. Néhányat megemlítenék:

Az a korai, iránt tartó kéz: ahogy az ujjak rágörcsölődnek a merőleges ironra, gyémántport szóró furdancsra... Vannak emberek, akik szeretik a kemény fúrófejeket, üvegágókat, zsebükben állandóan akad egy-egy kitűnő darab; külföldre utazva első dolguk, hogy valami jó minőségű fúrófejet, üvegágót vegyenek, ezeknek az embereknek a kemény anyaggal van dolguk, konfliktusuk, ezek az emberek a kemény anyagokban akarnak jelet hagyni. A kristály és lencsecsiszolók kései utódaik ők...

Stroheim portréja: afféle függőleges diptichon, elől a vörös bélésű tisztí sapkával (akárha a bőrt is lehúzta volna a fejéről, ami most már valóban egy abszolút csontgolyó: az úr fúrófeje). Stroheim a legkeményebb színész, fenomenális fejével, nyakszirtjével, vasalt nyakpántjával a *Nagy illúziókban*, ideális modellje Bicskeinek...

És hát a dzsesszzenészek portréinak sora:

A léggel szemben éneklő Earl Hines; James P. Johnson öltönyének fényes grafitsejme, szénfeje (ahogy azt mondjuk a cinkére, hogy szénfejú, úgy mondhatjuk Bicskei zenészeire is, hogy szénfejúek), és a kiüledő szem finom érzetének árva lombja, valahol a világ végén...

Don Cheryt külön kell említenem. Először, mint a legtöbb dzsesszzenésztől, Domonkos Istvántól hallottam róla, Stockholmban találkozott vele. Aztán Bicskei rajzolta meg kis vágott csövű játéktrombitájával, vé-

kony falú koponyájával, valami konkrét padlózatú térbe helyezve. A véletlen úgy hozta, hogy a 85-ös új évet éppen abban a kis New York-i klubban vártam, ahol Don Chery játszott, nem véletlen, hanem pontosan Domonkos meséje és Bicskei rajza miatt. Üvegszerű koponyáját, kis trombitáját, kopott zsakettjét, megfáradt, sötét bőrét, vékony, halk Miles Davis korai selyemszálát továbbfonó zenéjét már jól ismertem Bicskei rajzáról...

Nem folytatom; csupán még gyöngéd satírozású lírai tájaira és éles tusrajzaira utalnék.

Újabb motívumai a rovarok, a kagylók és a kalászok. A rovarok egyrészt Dobó zseniális tiszavirágaihoz kötődnek (Dobó erős, zizegő vonalához, de Szalayéhoz, Veličkoviéhoz és B. Szabóéhoz is), másrészt gyekekori nagy felfedezésünkhöz, mármint ahhoz, hogy a bodobács (a tűzpoloska, a büdöspanna, a napféreg, a suszterbogár) szárnyfedélmintája: szabályos négermaszk. Ezt az afrikai bélyegeknél köszönhetőleg állapíthattuk meg, az afrikai bélyegeknél, amelyeket egy fehér orosz emigránstól vásároltunk. És e négermaszkok, mondani sem kell, a dzsesszzenésportrék egyfajta folytatásaként is értelmezhetők...

A kagylók — e porcelánba és gyöngyházba fagyott női nemi szervek — a Tisza és az Adira között való létezésünk, lebegésünk konkrétumai...

A rajz, amelyről szólni készülök, amelyet mostanában volt véletlen alkalmam kissé jobban szemügyre venni: az utolsó korszak első komolyabb szintézise. Nagy formátumú rajz, amelynek értékét a két, művésziünkre jellemző eljárás, a puha és kemény felületek, ellenpontozása adja. A hátteret annyira szétrajzolta, hogy sötét kínai selyemként hullámszik, gyűrődik. Elöl, oldalnézetből hatalmas szarvasbogár. Páncélja alig tettenérhetően a rinocérosz felé van keményítve, edzve, kalapálva, vagy úgy is mondhatnánk: szarusítva. A szarv íve is fokozott kissé, az unikornisra utal.

E fekete rovarban, fekete lényben, páncélképződményben ott csillog az elmúlt évtized feketével — a nigrummal — való kísérletezésének összetapasztalata, eredménye. A grafitban, szénben itt mintha egy-egy ezüst- és aranyporszem is csillanna. (Mint tudjuk, Dobó kedvenc anyaga volt a kályhaezüst.)

A sötét páncéllény felett halvány, leheletfinom rajzolatú, ágyékfogazatú kagyló absztrakt és mégis nagyon érzéki formája lebeg. Konkrétan a világító fúrókagylóról (Pholas dactylosról) van szó. Foszforszékáló nyálkát választ ki, olvasom többek között a kagylóról. Akárha a tenger mélységeinek és magasságainak ultrahangjait közvetítve felénk izzott volna ilyen ezüstszürkévé, mégis végig megmaradva a ceruza közelségében.

Margaret Yourcenar egy külön kis esszét, állatvédő esszét írt a Prédikátor Könyve egyik passzusából kiindulva, Bicskei rajza előtt ezt az emlékezetemben Yourcenarnak köszönhetőleg még friss bibliai mondatot

kellott ismételnem, jóllehet a lelkek távozásának irányát már felcserélve: „Vajon kicsoda vette észébe az ember lelkét, hogy felmegy-é; és az okatlan állat lelkét, hogy a föld alá megy-é?”

Igen, Bicskei rajza meggyőzően bizonyítja, a rovar, az állat lelke:
felmegyen.

Míg telepi szobájában a már bekeretezett, elajándékozásra készen álló rajzot vizsgálgattam, azt mesélte, hogy amikor elkészült a munkával — a Bicskei-féle rajz komoly fizikai munkát, erőfeszítést feltételez —, pihe-nésként Hamvas kezdett olvasni. Olvasás közben olykor fel-felpillantott a rajzra. Nagy megdöbbenésére, mire a végére ért, a szöveg már egyértelműen az ő rajzáról szólt, az ő rajza pedig afféle Hamvas-illusztráció: Hamvas szelleme szavatolta, pontos munkát végzett. „Csak a rinocéroszbőr és az allergia között választhatunk — írja Hamvas az Unicornisban. — Vannak lelkek, akik felülnek reá, s az egyszarvú viszi őket hátán, a túlvilág birodalmain át, erdőkön, hegyeken, folyókon át, szarva egyre jobban és jobban ragyog, előremered a térben, és az utat mutatja.”

Bicskei minden jel szerint megtalálta az egyik lehetséges utat az unicornis, az angyal felé: a gyermekkor szarvasbogarának köszönhetően.

TOLNAI Ottó

A MODERN ÁLLOMÁSAI

Station der Moderne, Berlin, Martin—Gropius—Bau, 1988. szeptember 25—1989. január 8.

A németországi modern művészeteket összefoglaló berlini kiállítás méltó befejezése annak a rendezvénysorozatnak, amelyet az idén Berlinben, „Európa 1988. évi kulturális fővárosában” szerveztek meg. Akárcsak a secesszió bécsi, a futurizmus velencei vagy az ország forradalmi művészet pesti és bécsi kiállítása, ez a berlini is abba a sorozatba tartozik, amelynek keretében a XX. század embere összegezi a közelmúlt művészeti történéseit.

A berlini képtárak és számos műgyűjtő jóvoltából, védnőkök sokaságának támogatásával történelmet jelentő műveket gyűjtöttek egybe, amelyek jelentős részét egy adott történelmi pillanatban szó szerint a megsemmisítéstől kellett megmenteni. Tiszteletre méltó alaposággal és erőfeszítéssel gyűjtötték egybe ezeket a műveket, hogy minél hívebben felidézzék és rekonstruálják a képzőművészeti folyamatok sorsdöntő pillanatait a századelőtől 1961-ig. E pillanatok immár művészettörténeti jelentőségűek, némelyikük pedig egész civilizációkra, lelkiismeretünkre vetettek árnyékot. A berlini művészettörténetesek természetesen